

KRONIKA
ČASOPIS ZA SLOVENSKO KRAJEVNO ZGODOVINO

30. letnik Ljubljana 1982 3. zvezek

- Milko Kos*: Goldoni na Slovenskem — Stran 189
Goldoni in Slovenia
- Jaro Šašel*: Dolihenov tempelj, zgrajen v Pretoriju Latobiorum leta 196 — Stran 191
Dolihen's Temple built in the town of Pretorium Latobiorum in 196
- Dražko Josipović*: Ali je odkrita točna lokacija poznoantične in zgodnjerednjeveške utrdbe Carnium? — Stran 194
Has the Exact Location of the Late Antique and the Eearly Mediaeval Fortification Carnium Been Discovered?
- Janez Peršič, Peter Štih*: Pogani na Kranjskem v 11. stoletju? — Stran 197
Heathens in Carniola in the 11th Century?
- Janez Höfler*: Potovanja oglejskih vizitatorjev na Slovenskem v poznem srednjem veku — Stran 198
The Journey of the Oglej Visitors to Slovenia in the Late Middle Ages
- Janez Šumrada*: K poznavanju žitnih mer nekaterih mest in trgov na Kranjskem v prvi polovici 16. stoletja — Stran 203
A Contribution to the Measures of some Carniolan Towns and Bourgs in the first half of the 16th Century
- Damjan Prelovšek*: O dveh ljubljanskih baročnih portalih — Stran 206
About Two Baroque Portals in Ljubljana
- Viktorijan Demšar*: Zdravstvena skrb za podeželje v 18. in 19. stoletju — Stran 210
Medical Care in the Country in the 18th and 19th Centuries
- Janez J. Švajncer*: Prispevek k podobi o vojaškem uporu v Mariboru leta 1919 — Stran 214
A Contribution to the Picture of the Military Rebellion in Maribor in 1919
- Peter Vodopivec*: Dr. Jože Šorn (1921—1982) — Stran 225
Dr. Jože Šorn (1921—1982)
- Jože Šorn*: Trgovske zveze Slovenije z Republiko Avstrijo od novembra 1918 do novembra 1919 — Stran 226
Business Connections Between Slovenia and Austria from November 1918 till November 1919
- Delo naših zavodov in društev* — Stran 236
Notes on the Activity of our Institutes and Associations
- Nove publikacije* — Stran 240
New Publications

Na ovitku: Poznoerenasna viseča ura v obliki krogle, gravirana in cizelirana pozlačena medenina, signatura: Johan May in Berlin; konec 17. stoletja, velikost: 25 cm; Narodni muzej Ljubljana

Ureja uredniški odbor. Glavni in odgovorni urednik dr. Peter Vodopivec. Tehnični urednik Vasko Simoniti. Oblikovalec Julijan Miklavčič

Izdaja Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino. Sofinancirata Raziskovalna in Kulturna skupnost Slovenije. — Tiska tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 12, Tekoči račun 50101-678-49040 (Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana — za »Kroniko«). Letna naročnina 180 din za posamezne naročnike, 280 din za ustanove, posamezna številka 120 din, dvojna 200 din

GOLDONI NA SLOVENSKEM

MILKO KOS

Letos mineva devetdeset let, odkar se je rodil in deset let, odkar je umrl prof. dr. Milko Kos (1892—1972). Ob tej priložnosti ponatiskujemo kratek sestavek, ki ga je profesor Kos leta 1927 objavil v Gledališkem listu narodnega gledališča v Ljubljani (Gledališki list narodnega gledališča v Ljubljani, Sezona 1927/28, 1. novembra 1927, številka 3. str. 39—41) in ga bibliografija Kosovih objav ne pozna. Članek po svoje izstopa iz ostalih, znanih Kosovih del in živo in neposredno prikazuje življenjske razmere na gradu grofa Lantierija — kot jih je pač doživljal Carlo Goldoni ob svojem obisku v Vipavi v letih 1726/27. Na članek nas je opozoril dr. Vasilij Melik.

Letos poteka dvesto let kar se je mudil Carlo Goldoni na slovenskih tleh. Spominu tega bivanja beneškega komediografa, čigar »Lepo krčmarico« je lansko sezono vprizorilo naše gledališče, naj bodo posvečene te vrstice.

Carlov oče Giulio je bil sloveč zdravnik v Benetkah. Glas o njem je šel daleč po deželi

in dospel celo do naše Vipave, kamor ga je leta 1726 poklical tamkajšnji grof Franc Anton Lantieri, ki je že par let bolehal. Oče Giulio se je podal na pot s svojim še ne dvajsetletnim sinom Carlom, in ta je kasneje popisal v svojih francoski pisanih »Mémoires« svoje bivanje pri vipavskem vlastelinu, »cet aimable

Seigneur qui faisoit les délices de son pays».

V živem spominu je ostalo mlademu Carlu življenje v takratnem vipavskem gradu, kjer je bival jeseni in pozimi leta 1726—1727. Gostobesedno in živahno nam ga popisuje v svojih memoarih, dragocenem viru za poznavanje življenja po naših gradovih pred dvesto leti. Popisuje, kako se plemiške rodbine med seboj obiskujejo. Starši in sinovi, učitelji in služabniki in konji, vse se naenkrat odpravi na pot, vse sprejme gostitelj in za vse najde dovolj kvartirja. Vipavski Lantieri, sam bolehen, ni sicer nikamor hodil, sprejemal pa je vse. Njegova miza ni bila izbrana, toda silno obilna. Goldoni opisuje pečenko, »pièce de résistance« dineja pri Lantieriju. Četrť koštruna, srnjaka ali pa teletine je tvorilo podlago, nad to mesenino so nagrmadili zajce ali pa fazane s šopom jerebic, kljunačev in drozgov. Škrjančki in grmuše so zaključevali piramido na vrhu. Vse to je kmalu izginilo, sedaj eden, potem drugi se je poslužil teh dobrot, in mesojedci pri mizi so našli ven in ven nove komade, ki so vse bolj dražili njihov apetit. Tudi so pri vsakem obedu ali večerji servirali po dve juhi, eno z obložki, drugo zelenjadno; med krožnike so pa postavili silne množine ječmena. Ječmen so belili z omako od pečenke, in dejali so mi, pravi Goldoni, da to pospešuje prebavo. Vina so bila izvrstna. Medtemi je bilo neko rdeče, dejali so mu »fa-fanciulli«, kar je dajalo povod za nespodobne besedne igre, ki so bile takrat tudi pri »boljših« damah v navadi. Šalo so pa kaj često prekinjale zdravice, ki jih je bilo treba vsak čas poslušati in govoriti. Posebno presenečenje je nudil gostitelj na dan 4. novembra, rojstni dan cesarja Karla VI. Postavil je pred vsakega gosta čuden aparat, katerega so imenovali glo-glo. Bil je iz stekla, raznih krogel in trobentic, zgoraj se je pa končaval v čašo. V to pripravo so natočili vina, in kadar so gostje dvignili čaše k ustom, so nastali v aparatih čudni glasovi. Ko so vsi naenkrat pili, je to, pravi Goldoni, proizvajalo neobičajne in jako prikupne akorde: glo-glo-glo...

Staremu vipavskemu grofu se je zdravje nekoliko zboljšalo. Da bi se raztresel, je ukazal urediti marionetno gledališče, ki je bilo precej zanemarjeno, toda prav bogato, kar se tiče marionet in dekoracij. Mladi Goldoni je nato priredil gostitelju in gostom v gradu predstavo. Izbral je igro »Kako je Herkules kihnil«, grotesko v petih aktih, ki jo je spisal Jacopo Martelli. Stvar je predstavljala Herkula v deželi palčkov, ki ga spečega naskočijo, ta jih pa, ko hihne, vrže vse vznak. Za Herkula je Goldoni napravil orjaško lutko. Vse se je dobro izteklo, in zabava je bila kar

najbolj prijetna. Stavim, pravi Goldoni v spominih, da sem bil edini, ki sem si domišljal, da znam postaviti na oder grotesko gospoda Martellija.

Iz Vipave je Goldoni enkrat odpotoval v štajerski Gradec v družbi Lantierijevega tajnika, ki je imel tamkaj nujne opravke. Pri tej priliki se je mladi Carlo ustavil tudi v Ljubljani. O našem mestu omenja samo, da je videl tamkaj rake, čudovito lepe in velike kakor languste (morski raki).

Na pomlad leta 1727. sta Goldonija, oče in sin, zapustila Vipavo. Stari gospod je pri odhodu dobil od grofa v dar tabatiero z grofovo sliko, mladi Carlo pa srebrno uro.

Vipava in slovenska zemlja sta zapustila tudi v Goldonijevem literarnem delu sledove. Ohranjena nam je oda, ki jo je 4. oktobra 1726, na god grofa Lantierija, Carlo deklamiral v vipavskem gradu, in pa pastirska idila, ki jo je grofici Ceciliji Rabatti na čast deklamiral dne 22. nov. 1726. v Gorici.

Tudi v eni svojih komedij omenja Goldoni Vipavo. V »Kavalirju dobrega okusa« (Il cavaliere di buon gusto), ki je lokaliziran v Neaplju in je nastal l. 1750., imamo takoj v drugi sceni prvega akta prizor med grofom Ottavijem in njegovim slugo. Sluga, ki se grofu ponuja za hišnega upravitelja, pravi: »Presvetli, služil sem tri leta za hišnega upravitelja«.

G r o f : »Kje?«

S l u g a : »V mestu, ki se imenuje Vipava.«

G r o f : »Vipava? Kje je ta Vipava?«

S l u g a : »Tam, kjer se začenja Nemčija, med nemško Furlanijo in Štajersko.«

G r o f : »Prepotoval sem skoraj vso Evropo, pa se ne spominjam tega mesta. Zdi se mi, da sem slišal, da je Vipava majhna vas.«

S l u g a : O, presvetli, ne; mesto je.« (Zase: »Ko sem že dejal, moram pri tem ostati«.)

G r o f : »Dobro, naj bo! Pokličite bibliotekarja.«

Bibliotekar pride, grof naroči leksikon, pogleda vanj in čita, da je Vipava samo trg (borgo), ter lažnjivega slugo nažene.

Se za Goldonijevega življenja († 1793) je uprizorila v karnevalu leta 1769. igralska družba iz Prage, pod vodstvom Giuseppa Bustellija, v »novem deželnem gledališču« v Ljubljani Goldonijevo komedijo s petjem »La contadina in corte« »Kmetica na dvoru« z godbo, ki je označena kot »eine sinnreiche Erfindung des Hrn Giacomo Rust, berühmten Capellmeister aus Rom«. Pri tej priliki je izdal ljubljanski tiskar J. F. Eger italijansko-nemški tekst Goldonijeve igre.